

nála. Ha gondviseletlen s tunya, ottan tisztán jár, frissen, szépen, s mindenre gondvisel, hogy meg ne jegyezze s gyűlölje az szeretője, ha undok s mocskosan viseli magát. Ha pedig tompa elméjű, ottan elmélkedik, mint járjon s mint szóljon, szép verseket szerezzen, kivel magának szeretőjénél kedvet lellessen. Az félékent pedig mi teszi bátorrá, midőn csak egy szemben lételeért vagy egy távol való beszélgetésért is oly veszedelemre, szerencsére ereszti magát, ki életében s tisztességében jár? Ha azért ilyen az jó szerelem, hogy erőseket bátorít, bolondokat eszesít, resteket meggyorsít, részegyet megjózanít, miért alázzuk, szidalmazzuk szegént? Én bizon nem ugyan! Sőt követem mindholtig, mint jó oskolamesteremet...”²⁹ A jó vitéz a szerelmes tulajdonságaival rendelkezik: gyávából bátor, butából okos, tunyából szorgos ember lesz. A Szigeti veszedelem hősei szintén felnőnek a feladathoz. Ez az a változás, amire Zrínyi sarkall. Jobbítsuk magunkat, szabjunk új rendet dolgainknak. Zrínyi tudatosan vállalja az őrt álló szerepet, akinek az a feladata, hogy változásra buzdítsa a gondjaira bízottakat: „Egyedül legyek-e én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet? Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretetet reám tette, imé kiáltok, imé üvöltök: hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz!”³⁰

Zrínyi jövőképe a változás, a bizonyosság, hogy a magyarországi társadalom képes a változásra. A változásra való hajlandósághoz van szükség az eszményített múlt felidezésére és a túlélést biztosító vitézi mentalitás paradigmáira.

Várkonyi Gábor

A kétszáz éve született Klapka György emlékezete

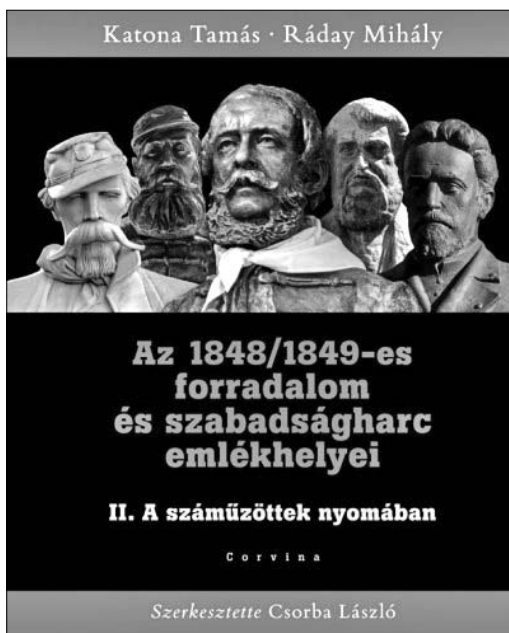
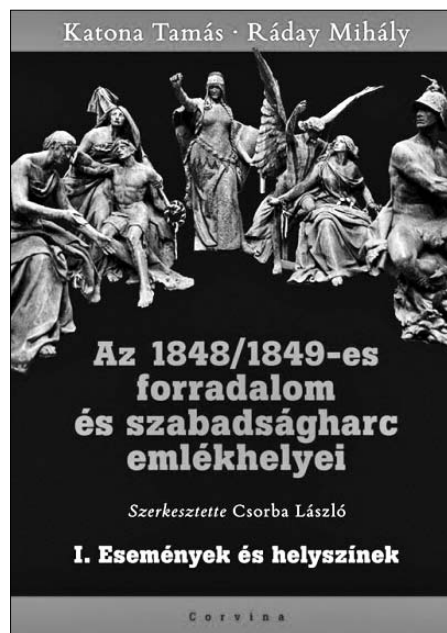
Lapunk, a *Honismeret* régi hagyománya, hogy ha közösségünknek, a magyar nemzetnek a történelmében nevezetes szerepet játszó nők és férfiak kerek évfordulóihoz érkezünk, akkor rövid írásban megemlékezünk róluk és említésre érdemes tetteikről. A „nagy idők” egyik világhírű szerző egyénisége, a „komáromi hős”, a 200. születésnapját ünneplő Klapka György (1820–1892) honvéd tábornok életútját most kissé rendhagyó írásban idézzük fel.

A Magyar Televízió képernyőjén 1987 és 2001 között jelentkezett Ráday Mihály és Katona Tamás műsora: *Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei*. A minden év március 15. és október 6. táján vetített filmekben a két alkotó bemutatta azokat az épületeket, táblákat, szobrokat, sírokat, amelyek máig őrzik a 48-as nemzedék kiemelkedő tagjainak jó emlékezetét. Ráday Mihály kamerája járta körbe a helyszíneket a Kárpát-medencében, továbbá Közép-, Dél- és Nyugat-Európa, sőt, Kisázsia és az észak-amerikai kontinens tájain, majd a stúdióban együtt kommentálták a felvételeket Katona Tamással. A városvédő a történetileg fontos kulturális örökség gondos őrzésére, megfelelő karbantartására buzdított, a történész pedig jóízűen elmesélte, mit is cselekedtek hajdanában azok a hölgyek és urak, akikre tetteik helyszínein is emlékeznünk illik. A Corvina Kiadó azután úgy döntött,

29 Balassi Bálint: Szép magyar komédia. Prológus; <https://mek.oszk.hu/00600/00610/00610.htm>; utolsó elérés: 2020. 05. 18. 17:48.

30 Török áfium ellen való orvosság... i. m.

albumsorozatban teszi közzé a televíziós beszélgetéseket és a filmek készítése során készült több ezer fényképfelvételt, amelyeket az egykori műsorfolyam másik történész szakértője, Csorba László szerkeszt kötetekbe. Az *Események és helyszínek* alcímű első kötet 2013-ban, *A száműzöttek nyomában* alcímű második pedig 2016-ban jelent meg.

*Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc emlékhelyeit
bemutató kötetek borítólapjai*

A harmadik kötet – amelynek alcíme Arcok és sorsok – Hol sírjaik domborulnak... most készül, feltehetően 2020 őszén kerül a könyvesboltok kirakatába. E kötetből közöljük a Klapka György tábornok emlékhelyeit bemutató fejezet szerkesztett változatát, részben kiegészítve a másik két kötet Klapka-anyagával is, ezzel köszöntve a nagyszerű katona és a kiemelkedő államférfi születésének bicentenáriumát.

* * *

KATONA TAMÁS: Az ország északi felének hőse a Délvidéken született: Temesváron.

RÁDAY MIHÁLY: A temesvári városháza Klapka édesapjának a munkahelye volt, hiszen a nyomdatulajdonos és könyvtáralapító Klapka József 1819–1833 között Temesvár polgármestereként szolgált. A szülőháza viszont hatalmas bérházzá építtette át a századfordulón Kossák József híres-nevezetes fényképésmester.

KT: A Kossák család számos képpel adózott a 48-as szabadságharc hőseinek is.

RM: De ez a ház több későbbi átépítést sem úszott meg, így az egykori fényképésműtomból is mára lakás lett. Nemrégiben azonban emléktábla került rá, hogy hajdani nevezetes lakójáról a mai nemzedék is tudjon. A Klapka családnak azonban egy másik délvidéki városban is van fontos emlékhelye.

KT: A határörvidék szélén, az akkori török határ mentén a német lakosságú kisvárosok, köztük Versec (Vršac) lakói 1848/49-ben is minden támadás ellen iparkodtak megvédeni magukat a gyönyörű várhegy tövében. Az elesettek a régi német temetőben nyugodtak.

Klapka György emléktáblája temesvári szülőházán (Ráday Mihály felvétele)

RM: Ez ma már nincs meg, mert új temetőt avattak, és csak néhány síremléket vittek át oda a ma élő hozzátartozók. Viszont megvan egy kis sírkápolna, Szent Rókusnak szentelve.

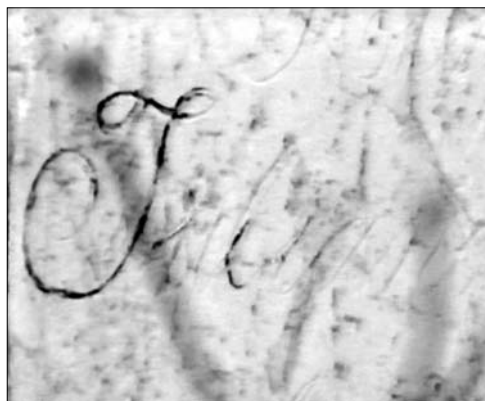
KT: Ez Klapka György honvéd tábornok édesanyjának a sírkápolnája, aki a fia születése után nagyon korán meghalt és itt temették el 1824-ben.

RM: Amikor ott jártunk, jó harminc éve már, egy bozót mögött, nagyon nehezen lehet odaférni, hogy elolvassuk: Julianna Klapka...

KT: ...született Kehrer sírfeliratát. A „J” betűt, látom, feketével áthúztad a filmfelvétel kedvéért.

RM: Akkoriban a kápolna gazdátlan és elhanyagolt állapotban volt, de 2006-ban szépen felújították.

KT: A fiút ezután nagybátyja, Klapka Frigyes császári-királyi huszár főhadnagy és neje, Deák

A verseci sírkápolna és Klapka édesanyjának sírtáblája

Krisztina vette magához, és 1832–1834 között Kecskeméten taníttatták. Megvan még a barokk lakóház, a Klapka-ház, amely 1786-ban a kecskemétiekre egykor jellemző paraszt-polgári életforma szerint épült. Napjainkban a XX. századi kecskeméti festészet és néprajzi műgyűjtés nagyszerű mestere, Bozsó János gyűjteményének ad otthont. A szabadságharc majdani tábornoka 1832 és 1834 között itt élt rokonainál, hogy magyar szót tanuljon. Erre tábla is emlékeztet az épület falán. A morva eredetű, német anyanyelvű piarista kisdíák öntudatában alighanem itt erősödhetett fel a magyar nemzeti érzés. Klapka azután tanulmányait a szegedi piaristáknál folytatta, majd 1838-ban a karánsebesi (Caransebeș) katonai iskolába került.

RM: Apja igyekezett segíteni pályáját, a bécsi magyar nemesi testőrségbe is sikerült bejuttatnia, de a fiatalember valószínűleg helyesen mérte fel, hogy nincs esélye komolyabb karrierre, így 1847-ben, főhadnagyi rangja megtartásával kilépett a hadseregből. Közismert, hogy a testőrségben barátkozott össze Görgei Artúrral. Abban is hasonlít pályájuk, hogy 1848 tavaszán őt is a szerveződő honvédség soraiban találjuk. Az alig 28 esztendő, de már komoly tudású katonatiszt sokféle megbízást kapott, és mindegyikben helyállt. Erdélyben a székelyek mozgósításának esélyeit mérte fel, majd a délvidéki harcokban vett részt, szeptemberben pedig Batthyány Lajos miniszterelnök kinevezte Komárom várába ideiglenes erődítési igazgatónak. Már őrnagy, amikor Pozsony és környéke erődítési munkálatait irányítja, de a mezei harcokból is derekasan kiveszi a részét a Balthasar Simunich tábornok betörése ellen védekező csapatok élén. Késő ősszel újra a délvidéken tartózkodik, a bánági hadtest vezérkari főnöki posztját veszi át. Azután Pestre rendelik, ahol a tiszai nagy haderő-összpontosítás tervét dolgozza ki. 1849. január 9-én ezredessé léptetik elő, és a felső-tiszai hadsereg parancsnokaként az egyik legsikeresebb császári hadvezért, Franz von Schlik altábornagyot kell megvernie: ez Tarcalnál, Bodrogkeresztúrnál és Tokajnál sikerül is. Kidolgozza a tavaszi hadjárat tervét és az I. hadtestet vezényli a nagy csatákban, többnyire sikerrel, ezért április 2-án tábornoki kinevezést kap.

KT: Az igazi nagy összecsapásra 1849. április 19-én Nagysallónál (Tekovské Lužany) került sor. Damjanich János és Klapka hadteste mintaszerűen vezetett, mindkét részről kitűnő vitézséggel vívott küzdelemben visszaszorította a Ludwig Wohlgemuth altábornagy irányította osztrák erőket. Görgei tábornok a lévai vár fokáról figyelte és követte beavatkozásra készen az ütközet folyását.

RM: Klapka ezután helyettes hadügyminiszterként egy ideig Debrecenben szolgált, ismerjük ekkori összeveszését Petőfi Sándor századossal. Majd a július 2-i komárom-ácsi csatában sikerrel verte vissza Jakob von Haynau osztrák fővezér támadási kísérletét.

KT: Emléktábla hívja fel arra a figyelmet, hogy 1849. augusztus 3-án itt, az ácsi erdőben egy másik ütközet is lezajlott. Klapka tábornok ugyanis, kitorve a komáromi várból, megszakította Haynau osztrák fővezérnek a Béccsel való katonai-utánpótlási összeköttetését. Ám ez már augusztusban történt, így Haynau csak egy dandárt fordított vissza. Ha korábban történik a kirohanás, valószínűleg nagyobb erővel kellett volna visszatérnie ide, és akkor tehermentesül a Délvidék, ahol a végső csaták dúltak. Klapka sikeresen elfoglalta Győrt is, sőt, már a Bécs vagy Bécsújhely elleni támadást is fontolgatta, ám megjöttek az első menekülők a világosi fegyverletétel hírével, így a gyönyörű győzelem hadászati gyümölcseit már nem lehetett learatni.

RM: Megvan a herkálypusztai emlékmű is.

KT: 1849. szeptember 27-én találkozott itt Haynau és Klapka, hogy a komáromi vár kapitulációjáról kidolgozott egyezményt jóváhagyják és ennek alapján a komáromiak is – életük és vagyonuk biztonságát, katonai becsületüket megőrizve, akárcsak a péterváradiak – letegyék a fegyvert.

RM: Az erőd melletti parkban árválkodott sokáig Klapka György szobra...

KT: Róna József alkotása...

RM: ...ma már azonban visszakerült eredeti helyére, a város főterére. Az 1896-ban elkészült szobor egykor a városháza előtt állt, a csehszlovák időkben azonban a Lenin ligetbe költöztették és másképp is helyezték el, mint eredetileg. A szlovákiai rendszerváltozás egyik üdvös következményeként került vissza 1991-ben a főtérre, és olyan, mint eredeti állapotában. A tér különben is gyönyörű, ha nem Klapkánál tiszteleg a látogató, akkor is érdemes meglátogatni.

*Klapka György szobra Révkomáromban
(Debreczeni-Droppán Béla felvétele)*

*Klapka genfi emléktáblája
(Ráday Mihály felvétele)*

tóval párhuzamosan futó Paquis utcában a 28. számú házon találkozhatunk Klapka emlékével, aki nyilván sokat sétált a tóparton Károlyi grófnővel.

KT: Klapka 1859-től kezdve komoly szerepet játszott a magyar emigráció újraéledő politikai mozgalmában is. Szerepe volt Kossuth kapcsolatfelvételében Cavour piemonti miniszterelnökkel és III. Napóleon francia császárral. Kossuth Lajos és Teleki László társaságában tagja lett a Magyar Nemzeti Igazgatóságnak, amely igyekezett összehangolni a Habsburg-ellenes politikai és katonai erőfeszítéseket. Székhelynek Genovárt választják,

KT: London, Párizs, Brüsszel mellett számos 48-as emigráns telepedett le Svájcban is. Genf környékére költözött a két szép grófné, a két Zichy lány, Antónia és Karolina is, Batthyány Lajos özvegye és Károlyi György felesége. Utóbbi ekkor már Klapka György élet-társa volt, évekig éltek itt együtt, míg végül a „kicsi grófné” visszatért Magyarországra. A tábornok közben szoros barátságba került a genfi tartományi kormány elnökével, James Fazyval, a radikális párt vezetőjével, így hamarosan kinevezték ezredesnek a genfi Nemzetőrségbe. Azért ezredesnek, mert békeidőben nincs tábornoki rang Svájcban. A legmagasabb katonai rang az ezredes. Amúgy a kinevezés a megélhetést is jelentette számára, nem csak a politikai menedéket Genfben.

RM: Klapka 1851-től élt itt, és négy évre rá elnyerte a polgárjogot. Kiderült, hogy a vitéz katona egyben remek diplomata és jó banki szakember is. 1856-ban tagja lett a genfi Nagytanácsnak (ez a kanton törvényhozó gyűlése), természetesen a radikális párt képviselőjeként. 1857-ben komoly katonai veszélyhelyzetbe került a köztársaság: Neuchâtel hovatarozása ürügyén fegyveres konfliktus fenyegetett Poroszországgal. A komáromi hőst kinevezték a genfi haderők főparancsnokává, de végül nem dördültek el a fegyverek, így lemondott tisztségéről. Ezután több bank és cég, továbbá Genf város és a kanton nevében széles körű pénzügyi és kereskedelmi kapcsolatokat bonyolított, melyek során a magyar emigráció ügyeit is elősegítette. Az a ház azonban, amelyben lakott, ma már nincs meg. A helyén emelt modern bérházra tették át az elődjének emléktábláját, amelyet 1908-ban készített Szirmay Antal szobrászművész a genfi magyar egyetemisták Hungarian Egylete megbízásából. A Genfi-tóhoz közel, a

helyesen, hiszen a hatalmas kikötővárosban könnyebb az embermozgás, a Magyar Légió szervezése, az anyagi és politikai ügyek intézése. A hivatal a Via Assarotti 4. szám alatt működött.

RM: Ma az épület magyar emlékhely, mert Bruno Frank, hazánk egykori genovai tiszteletbeli konzulja szép emléktáblát készíttetett Berzsenyi Balázs szobrászművésszel Kossuth és társai tiszteletére, amely a kapualjban látható, idelátogató honfitársaink őszinte öröme. Az esélyeket azonban végül nem sikerült kihasználni egy újabb magyar szabadságküzdelem kirobbantására. Kossuth felelősséggel úgy látta: még nem jött el az alkalom, hogy „még egyszer azt üzenje...” 1866-ban azonban, a porosz-osztrák háborúban Klapka tábornok újra kardot kötött a magyar szabadságért. De ennek emlékhelyeit keresve miért a lengyelországi Nysa városát kell felkeresnünk?

KT: Mert ma Lengyelországhoz tartozik az akkori Porosz-Szilézia, amelynek németül Neisse, lengyelül Nysa nevű városában állították lábra a légiót. Innen indultak el azután a magyar határ felé. Turzófalva, szlovák nevén Turzovka, Trencsén megyei falu közel a Jablonkai-hágóhoz. Ennek közelében nyomultak be magyar területre a Klapka-légió katonái, ám hamarosan a vezetők arról értesültek, hogy közben megkötötték a porosz-osztrák fegyverszünetet, így már másnap ki kellett vonulniuk a faluból. Amúgy erősen mérsékelt volt a lelkesedés, a lakosság nemigen értette, mit akarnak itt a magyar legények, bár azért egy-két szlovák önkéntes így is fölcsapott emigráns legionáriusnak.

*A Klapka-légió tagjai, középen Vetter Antal, Mogyoródy Adolf és Rényi György,
H. M. Möllendorff felvétele, Bauerwitz (ma: Baborow, Lengyelország), 1866
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)*

RM: A XIX. századi Turzófalvából talán már csak Nepomuki Szent János szobra van meg, és a sírkerttel övezett katolikus templom. Ők talán láthatták Klapka légióját, és esetleg azt a jelenetet is, amikor Mednyánszky Sándor az anyaföldre térdelt, és megcsókolta, miután végre visszakerült a 17 éve nem látott Magyarországra. Farkas Katalin történész

kutatásaiból tudjuk, hogy mivel Klapka a porosz szövetség megkötésekor nem kötött ki olyan biztosítékokat, mint amelyeket egykor Kossuth támasztott III. Napóleon ellenében, arra az esetre, ha a tervezettnél előbb érne véget a konfliktus, így vállalkozását egyedül a jeladására kirobbanó magyar felkelés hitelesíthette volna. Ám hiába lobogott a háromszínű zászló immár a Jablonkai-hágó hazai oldalán, a felkelés nem volt sehol, sőt, a szervezésére kapott olasz és porosz aranyakkal sem tudott hitelesen elszámolni Csáky Tivadar és Komáromy György, az állítólagos titkos hazai szervezet állítólagos irányítói...

KT: A kiegyezés után Klapka pályája is visszakanyarodott Magyarországra.

RM: Hazahozta feleségét, Inéz Arboin aszszonyt is, egy Brüsszelben letelepedő francia nagykereskedő leányát, akivel 1864-ben házasodott össze. Három gyermekük, ifj. György, Ernő és Martha közül csupán a legidősebbnek született utóda: Marie Therèse Masselin de Klapka, aki azután 1969-ben a nagypapa nála megőrzött, roppant értékes személyes levelezését Magyarországnak ajándékozta. Budapest fontos Klapka- emléke az az 1970-ben felavatott, Kovács Ferenc szobrászművész faragta dombormű, amely az Akadémia utca 1. sz. ház falán jelzi, hogy itt – az akkori István Főherceg Szállodában – volt a tábornok utolsó pesti lakása.

A komáromi hős különleges, mellszoborral ékes, már a szecesszió hatását tükröző sírja – szintén Róna Józsefnek, a komáromi emlékmű alkotójának munkája – a Kerepesi temetőben látogatható.

KT: A Klapka-tisztelet néhány szép emlékével az ország különböző pontjain találkozhatunk.

RM: Ilyen hely például Bodrogkisfalud, ahol már több mint százhusz éve magasodik a Klapka vezetésével a környéken vívott győztes csaták hatalmas obeliszkje: a Zemplén megyei hon-

Klapka-emléktábla a tábornok egykori budapesti lakásán

(Ráday Mihály felvétele)

Klapka György pesterzsébeti szobra

(Csorba László felvétele)

védegylet állítottatta 1896-ban. A népiskolát 1902-ben alapították. 2002-ben – az alapítás centenáriuma – további új négy tanteremes iskolaszárny és tornaterem épült, továbbá felújításra került a régi épületrész. Ugyanebben az évben avatták fel előtte a névadó tábornok szobrát, Veres Gyula Alpár alkotását. Budapesten pedig a régi Pesterzsébet büszkélkedhet a Klapka térrel: itt, az árnyas fák alatt Balás Ede 1999-ben fölavatott, fából faragott tábornok nézi a református templomba sietőket.

Katona Tamás–Ráday Mihály
Szerkesztette: Csorba László

Klapka György fotográfiái a Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában

Szabadságharcunk egyik legfiatalabb hadvezérét, a komáromi hőst, Klapka Györgyöt számos ábrázolás örökölte meg saját korában is, s a hálás utókor művészei is szívesen készítettek róla festményt, grafikát, szobrot. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára több felvételén is láthatjuk alakját.

A XIX. század közepének nagy találmánya, a „fényvel írt” kép, a fotográfia egyfelől a legvitatottabb volt (csak gépi termék, nem tükrözi a művész és az ábrázolt között létrejött lelki kapcsolatot, nem mutatja az ábrázolt személyiségét, amit csak a művész ecsetje, ónja, ceruzája képes közvetíteni), másfelől széles polgári réteg számára az anyagilag elérhető, albumba tehető – s nem utolsósorban – a hiteles ábrázolást jelentette. A korszak uralkodóit, politikusait, mindenféle hírességeit ábrázoló fényképek ezrei készültek. Újságtudósítások szóltak arról, hogy melyik fontos személy melyik műterembe látogatott el. A felvételeket kisebb-nagyobb formátumban azután a fényképész-műtermek kirakataiban is csodálhatták, nézegethették az érdeklődők. Fotográfusok másolták egymás felvételeit és árulták a képeket.

Gyűjteményünkben a Klapkát ábrázoló fotográfiák között kiemelt helyet foglalnak el azok felvételek, amelyeket a híres párizsi André Disdéri-féle műteremben készítettek az 1860-as évek elején, amit a kartonokon nyomtatott felirat jelölt meg. A nyomtatott feliratok követik a fotóműterem tulajdonosainak, címeinek változásait, így biztosan tudjuk, hogy az egyszerre, egy időben készült felvételek gyűjteményünkben lévő darabjait nem egy időben rendelték meg, készítették el. A kor fényképezkedési szokásainak megfelelően egy alkalommal több pózban is „levették” a tábornokot. A különféle beállítások közül azután a megrendelő választhatott, hogy melyik változathoz kér és hány darabot. Neves személyek fényképeinél nem ritkán az is előfordult, hogy a fotográfusok a közösen kiválasztott felvételtől sok-sok pozitívtól készítettek és árusították azokat. A Disdéri-műterem képei ún. vizitkártyák, nagyjából 10 cm magas 6 cm széles kartonra kasírozott albumin pozitív képek. Jelenleg két álló és két ülő alakos változatot őrzünk a Nemzeti Múzeumban. Közülük talán a legismertebb a Klapkát álló egész alakban, karjait összefonva mutató felvétel. Álló alakos változat az is, amelyen Klapka bal kezében kalapját tartja, jobb kezét pedig zsebébe dugja. Az ülő alakosak: az egyik gondolkodva, jobbával asztalkán könyökölve, a másikon jobb-jában papírlapokat vagy újságot fogja látjuk.